

A Malakiás-féle jövendölések

Egy pápakatalógus rejtvényei

Született 1925-ben János-halmán. Újságíró, történész. Éveken át a Magyar Rádió Vallási Műsorok Önálló szerkesztőségének vezetője volt. Legutóbbi írását 1996. 11. számunkban közöltük.

¹Essais I, 11. Des Prognostications, 1948.

²Kapitánffy István: A bizánci irodalom, 1989.

³Kampers, Franz: Kaiserprophetien und Kaisersagen im Mittelalter, 1895.

Montaigne nem sokra becsülte a kalendáriumi jóslatokat, de két híres történelmi jövendölés felkeltette érdeklődését. „Szerettem volna tulajdon szememmel látni két csodálatos művet: Joachhim kalabriai apát könyvét, aki a jövendő pápákat, azok neveit és megjelenési formájukat előre megmondta, és Leó császárt, aki megjósolta a görög császárokat és pátriárkákat.”¹ Feltehetőleg egyiket sem sikerült begyűjtenie ezernyi kötetet számláló bibliotékájába, mert későbbi feljegyzéseiben nem kerülnek szóba.

A két könyv közül a Leó-orákulum a régebbi. Démétriosz Khalkokondülész Itáliában élő görög humanista 1499-ben tette közzé a 10. századi *Szuda* (korábbi névváltozat *Suidas*) bizánci lexikon első nyomtatott kiadását. Montaigne hírét vette, hogy francia fordítása is megjelent. Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásaiból ismert *Taktika* összeállítójának, VI. Bölcs Leó császárnak (866-912) semmi köze a jóslatgyűjteményhez. Nem volt szerencsés uralkodó, de egész életében nagy kedvvel foglalkozott az irodalommal. Teológiai értekezéseket, költeményeket, egyházi himnuszokat és több másféle művet írt. Halála után — állítólagos jövendőmondó képességéért — a neve alatt egy jóslatgyűjtemény terjedt el a jövendő császárokról és a birodalom sorsáról.² Később számos hiedelem, az eritreai és tiburi Szibillák jóslatai kapcsolódtak hozzá, és mintájára formálódott az Utolsó és Visszatérő császár eszkatologikus legendája.³

A másik könyv íróját, „Joachhim bölcs apátot Calabriából... ki jós lelkével a jövőbe látott”, Dante a *Paradicsom* XII. énekének 139-141 soraiban villantja fel, amikor a teológiai megújulásról beszél. Joachhim de Fiore (Gioacchino da Fiore 1135-1202) a középkori egyháztörténelem egyik legszínesebb, legtitikzatosabb alakja volt. Fiatal korában elzarándokolt a Szentföldre, majd szülőföldjére visszatérve csatlakozott a corazzói ciszterci apátságához, melynek később apátja lett. Misztikus élményei egy új történelem-teológiát tártak fel előtte. Szakított a ciszterciákkal, és a kalabriai hegységben megalapította saját szerzetesrendjét. Az új házakkal bővült kongregációt III. Celesztin pápa 1196-ban jóváhagyta. Külsőségekben a ciszterciek szokásait követte, de lelkiségében a későbbi ferences rend előhírnöke volt. Joachhim, egy nemzedékkel a Poverello fellépése előtt, a szerzetesi eszmény mind tökéletesebb

⁴Lékai Lajos:
Ciszterciek, 1991.

megvalósításában látta az eljövendő idő titkát. Meggyőződése volt, hogy a *Biblia* spirituális megértésének adománya lehetővé teszi a jelen- és jövőbeli események felfogását. Isten a Szentháromság titkában tárta elénk a történelem lényegét.⁴ A három személy három *status*. Az Atya ótestamentumi korszaka már befejeződött, a Fiú újszövetségi időszaka nemsokára véget ér, hajnalodik a Szentlélek uralma. Joachim óvakodott a pontos jövődölésektől, a visszas egyházi állapotok konkretizálásától, és nem írt pápajóslatokat. A nevét viselő középkori joachimizmus, a spirituális ferences szegénységi mozgalmak és eretnek tanítások viszont használható próféciákat kerestek a kalabriai apát írásaiban avagy a szándékuknak megfelelő jövődöléseket szerkesztettek hozzá. A Leóféle orákulum képtábláival illusztrált ál-joachimita pápakatalógusok, a reformáció pápaellenes pamfletjei a nyomtatás terjedésével Luther korának legkönnyebben népszerűsíthető propagandairatai voltak.

⁵McGinn, Bernard:
Antikrisztus, 1995.

Montaigne tizenhárom éves volt a reformátor halálakor (1546), a kollektív drámáktól felbolydult 16. században élt, és saját biztonsága érdekében mindvégig királyhű katolikus maradt. Aligha vallási érdeklődés, inkább a hiedelmek feletti moralizálás fordította figyelmét a sikerkönyvnek számító, Joachim apátnak tulajdonított pápajövendölések felé. A 'végső idők' kezdetét jelző rejtélyes Antikrisztus, aki a bibliai szimbolikában az Úr vonásait is képes utánozni, sőt 'Isten templomába foglal majd helyet', a középkori apokaliptikában 'papi' jelleget öltött, és a reformáció retorikájában a hamis pápa, a pápa-Antikrisztus aspektusához vezetett.⁵ Ilyen csodálatos jövődölést és a hozzá tartozó, jóslási célokra készült ál-joachimita pápakatalógust adott ki Andreás Osiander és Hans Sachs 1527-ben Nürnbergben, egy olasz kiadvány felhasználásával. Luthernek igen tetszett, ahogyan őt ábrázolták jobbában sarlóval, baljában rózsával.⁶

⁶Warburg, Aby:
*Pogány-antik jóslás
Luther korából*, 1986.

Írországi Szent Malakiás ébresztése

A reformáció mozgalmi és a katolikus megújulás izzó századában, minden megosztottságtól függetlenül, a nyugati kereszténység egységes kultúrkör maradt. Az apokaliptikus spekulációk számára a pápa és a pápaság majdani sorsa reprezentatív modell az elkerülhetetlen végítélthez vezető nyomvonal bemutatására.

Arnold Wion bencés szerzetes (+1610) legkevésbé sem volt antipápa vagy eretnek, amikor 1595-ben Velencében kinyomtatta *Lignum vitae, ornamentum et decus ecclesiae* című munkáját. Saját rendjének tisztaságát szolgálva közreadta Szent Benedek legjelesebb fiainak legendás életrajzát. Gyűjteményét mindmáig megőrizte feledéstől a 307-311 oldalakon közölt prófécia, amit érdekességként beleszólt. A betűrendes leírás D betűjének végén

Dunenses ír püspökséget említi, armancói érsekség tartományát, Hiberniában. A latin megnevezéseket akkoriban minden olvasó értette. Hibernia Írország ókori latin neve, Dunenses, ma Down-Connor, a középkori Írország egyik legfontosabb egyházmegyéje, Armacanen, ma Armagh, érseki székhely Észak-Írországban. Ebben a közigazgatási hierarchiában élt a 12. századi ír egyház egyik legjelentősebb személyisége, Szent Malakiás püspök, majd érsek.

A *Lignum* kompilátora néhány szóban ismerteti pályafutását, hivatkozva arra az életrajzra, amelyet Szent Bernát írt róla, majd így folytatja: „Malakiás állítólag néhány kisebb munkát írt, melyek közül egyet sem láttam, csak egy bizonyos jövendölést a pápákról, melyet, mivelhogy igen rövid és tudtommal még nincs nyomtatva pedig sokan kíváncsiak rá, idemellékelek”. A következő sorban „Szent Malakiás érsek prófeciái a pápákról” kezdődik a jövendölések sorozata. II. Celesztintől (1143) a világ végéig 112 pápát számlál, köztük 10 ellenpápát, két- háromszavas jelisével karakterizálva személyüket. A legutolsónál nincs *deviza*, mert Petrus Romanus idejében elpusztul a város, és a félelmetes Bíró ítéletet mond. A könyv megjelenése évéig 77 pápa név szerint szerepel a katalógusban. Az utolsó három kivételével mindegyikhez rövid kommentárt fűzött Alphonso Giaconius (Ciacconius, Chacon) spanyol dominikánus történész, az akkoriban kezdődött katakomba-feltárások jeles kutatója (†1599). A folyamatosan következő későbbi pápáknál nevek már nem szerepelhetnek, csak jeliséget közöl a jövendölés. Az utolsónál szűkszavú fináléval véget ér a történelem.⁷

⁷Troll, Hildebrand: *Die Papstweissagung des hl. Malachias*, Fotoprint függelékkel, 1961.

Szentek egymás között

Malakiás érseket III. Kelemen pápa kanonizálta 1190-ben, de nem a szenttéavatás „hitelesítette” a neki tulajdonított prófeciákat, hanem a róla írt életrajz, Szent Bernát clairvaux-i apát munkája. Meghitt barátság fűzte őket egymáshoz, bár csak háromszor találkoztak. Malakiás 1139-ben, Rómába menet betért néhány napra Clairvaux-ba, és a ciszterci közösséggel való ismerkedés olyan hatással volt rá, hogy legszívesebben közöttük, Bernát mellett maradt volna. II. Ince pápától visszajövet az ír főpap ismét felkereste őket. Ekkor határozották el a csakhamar valóra vált tervet. 1142-ben létrejött Mellifont, az első írországi ciszterci apátság, 11 km-re Drogheda halászkikötőtől. A kolostori épületeket VIII. Henrik, majd Cromwell leromboltatta, ma régészeti terület.⁸

⁸Piszter Imre: *Szent Bernát clairvaux-i apát élete és művei*, 1899.

északi oldalán helyezték sírba. Szemközti oldalán temették el öt év múlva Bernátot. Malakiás 1150-51-ben készült életrajzát Bernát példát mutató elbeszélésnek szánta. Belsőleges szeretettel, idealizáló hajlama szerint szól róla, és a *Vita* két fejezetében foglalkozik a közeli eseményeket megsejtő képességével is.⁹ Szóba sem kerül, az írószági testvérek sem hallották, hogy próféciákat szerkesztett volna a jövőre váró pápákról. A clairvaux-i apátról viszont kortársai tudták, hogy sokszor átélte „a szemlélődésnek legmagasabb fokát, amikor az érzéki képzetek, melyekbe Isten burkolta magát, szétfoszlanak”.

Négy és fél évszázaddal később, a katolikus megújulás és a reformpápák idején „trouvaille” volt olyan prófécia közreadása, amely két jeles szent védnökségével, az egyház történetének tükrében sejteti a földi világ ítéletét. Időpontról, körülményekről nem jósolgat, mert a dolgok menetét „az Atya szabta meg saját tetszése szerint” (ApCsel 1,7). Arnold Wion tudós-szerzetes a „véletlenül” szeme elé került próféciát irodalmi ambícióval misztifikálta. Nem árulta el, hogy kitől kapta és hol lappangott csaknem fél évezredig a rejtélyes opusculum.

A pápakatalógus első nagy csoportja jellegzetes *vaticinia post eventum*, megtörtént eseményeknek jövődőlésként álcázott bemutatása. A pápák nevéből, származási helyéről, címerének motívumaiból, titulus templomából vagy tevékenységének, magatartásának némely vonásából formált szellemes jellegék kibogozása a türelmes böngésző számára szórakoztató rejtvényfejtés. Megkönynyítve az áttekintést, sor- és évszámokkal egészítettük ki az eredeti szöveget.

1. <i>Ex castro Tiberis</i>
Tiberis kastélyából
165. II. Celesztin 1143-44	8. <i>De Pannonia Tusciae</i>
Pannoniából Toscanába
III. Calixtus ellenpápa 1168-78
2. <i>Inimicus expulsus</i>
Elűzött ellenség
166. II. Lucius 1144-45	9. <i>Ex ansere custode</i>
Libából vált őr
170. III. Sándor 1159-81
3. <i>Ex magnitudine montis</i>
Hegy nagyságából
167. III. Jenő 1145-53	10. <i>Lux in ostio</i>
Fény a kapuban
171. III. Lucius 1181-85
4. <i>Abbas Suburranus</i>
Suburra apátja
168. IV. Anasztáz 1153-54	11. <i>Sus in cribro</i>
Vadkan a szűrőben
172. III. Orbán 1185-87
5. <i>De rure albo</i>
Fehér mezőről
169. IV. Adorján (Hadrianus) 1154-59	12. <i>Ensis Laurentii</i>
Laurentius kardja
173. VIII. Gergely 1187
6. <i>Ex tetro carcere</i>
Sötét börtönből
IV. Viktor ellenpápa 1159-64	13. <i>De schola exiet</i>
Iskolából jön el
174. III. Kelemen 1187-91
7. <i>Via Transtiberina</i>
Tiberisen túli út
III. Paszkál ellenpápa 1164-68	14. <i>De rure bovensi</i>
Őkrök mezejéről
175. III. Celesztin 1191-98

15. *Comes signatus*
Kitüntetett gróf
176. III. Ince 1198-1216
16. *Canonicus de latere*
Kanonok a bizalmasok köréből
177. III. Honoriusz 1216-27
17. *Avis Ostiensis*
Ostiai madár
178. IX. Gergely 1227-41
18. *Leo Sabinus*
Szabin oroszlán
179. IV. Celesztin 1241
19. *Comes Laurentius*
Gróf Laurentius
180. IV. Ince 1243-54
20. *Signum Ostiensis*
Ostiai jel
181. IV. Sándor 1254-61
21. *Jerusalem Campaniae*
Champagne Jeruzsálema
182. IV. Orbán 1261-64
22. *Draco depressus*
Elnyomott sárkány
183. IV. Kelemen 1265-68
23. *Anguinus vir*
Kígyóember
184. X. Gergely 1271-76
24. *Concionator Gallus*
Gall prédikátor
185. V. Ince 1276
25. *Bonus comes*
Jó gróf
186. V. Adorján (Hadrianus) 1276
26. *Piscator Tuscus*
Toszkantai halász
187. XXI. János 1276-77
27. *Rosa composita*
Elrendezett rózsza
188. III. Miklós 1277-80
28. *Ex teloneo liliacei Martini*
Liliomos Márton vámjából
189. IV. Márton 1281-85
29. *Ex rosa leonina*
Oroszlános rózsából
190. IV. Honoriusz 1285-87
30. *Picus inter escas*
Harkály az ételek között
191. IV. Miklós 1285-92
31. *Ex eremo celsus*
Remeteségből felemelve
192. V. Celesztin 1294
32. *Ex undarum benedictione*
Hullámok áldásából
193. VIII. Bonifác 1294-1303
33. *Concignator Patareus*
Patarai prédikátor
194. XI. Benedek 1303-04
34. *De fessis Aquitanicis*
Aquitaniai sávokról
195. V. Kelemen 1305-14
35. *De sutore osseo*
Ossa suszterről
196. XXII. János 1316-34
36. *Corvus schismaticus*
Szakadár holló
V. Miklós ellenpápa 1328-30
37. *Frigidus Abbas*
Hideg apát
197. XII. Benedek 1334-42
38. *De rosa Attrebatensi*
Attrebataei rózsza
198. VI. Kelemen 1342-52
39. *De montibus Panmachii*
Panmachius hegyeiből
199. VI. Ince 1352-62
40. *Gallus vicecomes*
Gall vicomte
200. V. Orbán 1362-70
41. *Novus de virgine forti*
Erőslelkű szűz új embere
201. XI. Gergely 1370-78
42. *De Cruce Apostolica*
Apostoli keresztől
VII. Kelemen ellenpápa 1378-94
43. *Luna cosmedina*
Cosmedin holdja
XIII. Benedek ellenpápa 1394-1417
44. *Schisma Barchinonium*
Barcelonai szakadárság
VIII. Kelemen ellenpápa 1424-29
45. *De inferno praegnanti*
Súlyos pokolról
202. VI. Orbán 1378-89
46. *Cubus de mixtione*
Kockakő a habarcsból
203. IX. Bonifác 1389-1404
47. *De meliore sydere*
Jobb csillagról
204. VII. Ince 1404-06
48. *Nauta de Ponte Nigro*
Fekete híd hajója
205. XII. Gergely 1406-17

49. *Flagellum solis*
Nap ostora
V. Sándor ellenpápa 1409-10
50. *Cervus Sirenae*
Szirén szarvasa
XXIII. János ellenpápa 1410-15
51. *Corona veli aurei*
Aranyvitorla koronája
206. V. Márton 1417-31
52. *Lupa coelestina*
Mennyei nőstényfarkas
207. IV. Jenő 1431-47
53. *Amator crucis*
Kereszt szerelmese
V. Félix ellenpápa 1439-49
54. *De modicitate Lunae*
Hold szerénységéről
208. V. Miklós 1447-55
55. *Bos pascens*
Legelésző bika
209. III. Kalixt (Callixtus) 1455-58
56. *De Capra et Albergo*
Kecskéről és fogadóról
210. II. Piusz 1458-64
57. *De Cervo et Leone*
Szarvasról és oroszlánról
211. II. Pál 1464-71
58. *Piscator minorita*
Minorita halász
212. IV. Szixtus 1471-84
59. *Praecursor Siciliae*
Szicília előhírnöke
213. VIII. Ince 1484-82
60. *Bos Albanus in portu*
Albanói ökör a kikötőben
214. VI. Sándor 1492-1503
61. *De parvo homine*
Kis emberről
215. III. Piusz 1503
62. *Fructus Jovis juvabit*
Jupiter gyümölcse segíteni fog
216. II. Gyula 1503-13
63. *De craticula Politiana*
Politiana rostájáról
217. X. Leó 1513-21
64. *Leo Florentius*
Florentius oroszlánja
218. VI. Adorján (Hadrianus) 1522-23
65. *Flos pilei aegri*
Beteg főfedő virága
219. VII. Kelemen 1523-34
66. *Hiacinthus medicorum*
Orvosok jácintja
220. III. Pál 1534-49
67. *De corona montana*
Hegyi koszorúról
221. III. Gyula 1550-55
68. *Fruentum flocidum*
Elfonnyadt gabona
222. II. Marcell 1555
69. *De fide Petri*
Péter hitéről
223. IV. Pál 1555-59
70. *Esculapii pharmacum*
Aesculapius gyógyszere
224. IV. Piusz 1559-65
71. *Angelus nemorosus*
Erdei angyal
225. V. Piusz 1566-72
72. *Medium corpus pilarum*
Félbemaradt oszlopok
226. XIII. Gergely 1590-91
73. *Axis medietate signi*
Tengely a jelkép közepén
227. V. Szixtus 1585-90
74. *De rore coeli*
Égi harmatról
228. VII. Orbán 1590
75. *Ex antiquitate Urbis*
A város régiségéből
229. XIV. Gergely 1590-91
76. *Pia civitas in bello*
Istenfélő város a harcban
230. IX. Ince 1591
77. *Crux Romulea*
Római kereszt
231. VIII. Kelemen 1592-1605

A próféciák másik csoportja találgatás a jövőről. Nevek már nem szerepelnek, a jeligék aszerint öltenek testet, ahogyan az értelmező lelkivilága kívánja. Az elhíttetés kínálata két csapdát rejt. Az egyik az, hogy a deviza képlékeny allegória, kellő buzgalommal bármelyik jövőendő pápával vonatkozásba hozható. A másik azzal a megtevésztéssel kínálja magát, hogy a régi jövőendöléseknél bevált: a jeligéket történeti sorrendnek tekintik, és így alkalmazták az éppen aktuális pápára. Ahogyan fogytak a devizák, úgy színesedett a zsurnalisztika érdeklődése a kiszámítható világhatalom iránt. A 19-20. században megélenkült történeti kutatás ízekre szedte a próféciákat. Folyóiratunk régebbi évfolyamában Belon Gellért teológus tekintette át a vitás kérdéseket.¹⁰ Az „eredeti” dokumentum, amelyre Wion hivatkozott, nem került elő, mert nem is létezett. A 16. századi katolikus reformszellem irodalmi mellékterméke. Mint prófécia, hamisítvány, mint költői metafora áttetsző, sokértelműen illeszthető. Az ál-Malakiás pápakatalógus nyelvművészre valló jeligéi fordították a figyelmet a latin-olasz poézis ihletett költőjére, Néri Szent Fülöpre. Róma derűs, játékos, népszerű szentje (†1595) — kortársi tanúság szerint — misztikus pillanataiban előre megmondta, hogy az ő életében tartott öt konklavé melyik bíborosa lesz az új pápa.¹¹

¹⁰Vigilia 1953. 12.

¹¹Ponelle, Louis—
Bordet, Louis: *Saint
Philippe Néri et la
société romaine de son
temps*, 1929.

¹²Magyar Kultúra, 1940.
15-17.

A próféciák hitelességét védelmező Joseph Maitre abbé könyve felett (1902) átfutott az idő, hasonlóan regisztrálható Holik Sámuel egri főiskolai tanár dolgozata.¹² Közeledve a második keresztény évezred utolsó esztendejéhez, a nemzetközi sajtóban mind gyakrabban felbukkan az ál-Malakiás jövőendölés és a világ vége. Ha a *Lignum* pápakatalógus 1605-től, csupán jeligével illusztrált felsorolásába beírjuk a történeti sorrendben következett pápákat, a hamisítás riasztó szenzációt kelt: II. János Pál után már csak két pápa lesz, és jön a végítélet.

78. *Undosus vir*
Hullámszerű férfi
232. XI. Leó 1605

79. *Gens perversa*
Romlott nemzedék
233. VI. Pál 1605-21

80. *In tribulatione pacis*
Béke viszontagságaiban
234. XV. Gergely 1621-23

81. *Lilium et rosa*
Liliom és rózsza
235. VIII. Orbán 1623-44

82. *Iucunditas crucis*
Kereszt gyönyörűsége
236. X. Ince 1644-55

83. *Montium custos*
Hegyek őrzője
237. VII. Sándor 1655-67

84. *Sidus olorum*
Hattyúk csillaga
238. IX. Kelemen 1667-69

85. *De flumine magno*
Nagy folyamról
239. X. Kelemen 1670-76

86. *Bellua insatiabilis*
Telhetetlen fenevad
240. XI. Ince 1676-89

87. *Poenitentia gloriosa*
Dicsőséges bűnbánat
241. VIII. Sándor 1689-91

88. *Rastrum in porta*
Gereblye a kapuban
242. XII. Ince 1691-1700
89. *Flores circumdati*
Körülrakott virágok
243. XI. Kelemen 1700-21
90. *De bona religione*
Igaz hitből
244. XIII. Ince 1721-24
91. *Miles in bello*
Katona a harcban
245. XIII. Benedek 1724-30
92. *Columna excelsa*
Kimagasló oszlop
246. XII. Kelemen 1730-40
93. *Animal rurale*
Mezei állat
247. XIV. Benedek 1740-58
94. *Rosa Umbriae*
Umbria rózsája
248. XIII. Kelemen 1758-69
95. *Ursus velox*
Fürge medve
249. XIV. Kelemen 1769-74
96. *Peregrinus apostolicus*
Apostoli zarándok
250. VI. Piusz 1775-99
97. *Aquila rapax*
Ragadozó sas
251. VII. Piusz 1800-23
98. *Canis et coluber*
Kutya és kígyó
252. XII. Leó 1823-29
99. *Vir religiosus*
Vallásos férfiú
253. VIII. Piusz 1829-30
100. *De balneis Etruriae*
Etruria fürdőiből
254. XVI. Gergely 1831-46
101. *Crux de Cruce*
Kereszt a kereszttől
255. IX. Piusz 1846-78
102. *Lumen in coelo*
Fényesség az égen
256. XIII. Leó 1878-1903
103. *Ignis ardens*
Égő tűz
257. X. Piusz 1903-14
104. *Religio depopulata*
Elnéptelenedett vallás
258. XV. Benedek 1914-22
105. *Fides intrepida*
Rendületlen hit
259. XI. Piusz 1922-39
106. *Pastor Angelicus*
Angyali Pásztor
260. XII. Piusz 1939-58
107. *Pastor et nauita*
Pásztor és hajós
261. XXIII. János 1958-63
108. *Flos florum*
Virágok virága
262. VI. Pál 1963-78
109. *De medietate lunae*
Hold közepéből
263. I. János Pál 1978
110. *De labore solis*
A nap munkájából
264. II. János Pál 1978-
111. *De gloria olivae*
Olajfa dicsőségéből
265. ?
112. *A Szent Római Egyház nagy üldöztetése idején Petrus Romanus sok megpróbáltatás közepette legelteti juhait, majd a hét domb városa leromboltatik és a rettenetes Bíró ítélkezik népe felett.*
Vége.

Az egyház mindig is a fantázia szertelen játékanak tekintette a Malakiásnak tulajdonított jóvendöléseket. A pápák önmagukra nem alkalmazták, de olykor tudomásul vették, ha környezetük vagy a közvélemény az éppen esedékes jeligével fejezte ki tiszteletadását.

A pápajóslatok irodalmáról megbízható tudományos tájékoztatást közöl Carl Andrese és Georg Denzler evangélikus-katolikus történész szerzőpár munkája.¹³ Ami a jóvendölések megbízhatóságát illeti, hogy egyik-másik jelige meglepően ráillik valamelyik pápára, nem mondhatunk mást, mint amit Montaigne írt, Cicero mondását idézve, a kalendáriumi jóslatokról. „Van-e olyan, aki egész nap célbadobást játszik, és egyszer sem találja el azt”?

¹³ *Wörterbuch der Kirchengeschichte*, 1982.